

Теорія та історія держави і права

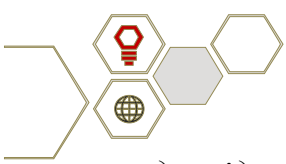
УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14969142>**Українські кооперативні організації як компонент національного державотворення Української Далекосхідної Республіки: історичний досвід та значення****Гуменюк Віталій Васильович**

заслужений юрист України, кандидат юридичних наук, міжнародний викладач/старший дослідник, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права ЗВО «Університет економіки та права «КРОК», вул. Табірна, 30-32, м. Київ, 03113, Україна, e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>, Web of Science ResearcherID: GPK-5326-2022

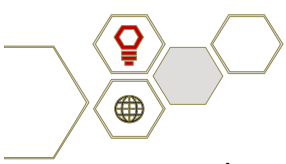
Прийнято: 25.02.2025 | Опубліковано: 05.03.2025

***Анотація.** В процесі дослідження встановлено, що неабияк актуалізують дослідження та висвітлення питання державотворення Українського народу минулого століття на тлі подій, які відбулися з 2014 року, а саме: анексія Автономної Республіки Крим, військове вторгнення на Східну Україну, а також повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 року на сучасну суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу Україну, що є прикладами (р)осійських експансіоністських амбіцій та імперіалістичної політики. Як наслідок сьогодні Український народ стає на захист демократичних цінностей, європейського шляху розвитку, територіальної цілісності та державного суверенітету України. Одним з етапів державотворення Українського народу є утворення Української Далекосхідної Республіки. Метою роботи є уточнення відомих раніш, але недостатньо*

досліджених, виявлення нових фактів, поглиблення вивчення знань про Зелений Клин, аналіз реального стану предмета дослідження. **Методика** включає аналіз теоретичної та джерельної бази з подальшим узагальненням і формулюванням відповідних висновків та рекомендацій. З огляду на міждисциплінарність проблеми, в роботі використано комплекс загальнонаукових, спеціально-юридичних, спеціально-історичних та філософських методів і підходів, а також принципів об'єктивності, історизму, системності і всебічності. В **результатах** дослідження визначено, що українські кооперативні організації стали найважливішим джерелом фінансування діяльності українських організацій у період 1917-1922 роках. Поряд з цим, одним з основних завдань українських кооперативних організацій в умовах глибокої економічної кризи, спричиненої громадянською війною, було полегшення важкого матеріального становища українського населення Далекого Сходу, насамперед шляхом боротьби зі спекуляцією, спричиненою дорожнечею та нестачею товарів першої необхідності. Разом з тим, лідерами українського руху національна кооперація розглядалася як єдина міцна основа для розвитку національної культури та освіти на Далекому Сході. Об'єктивно діяльність української кооперації сприяла формуванню національної самосвідомості, національній просвіті, сприяла розвитку українського суспільного життя. Таким чином, українське культурне та політичне життя на Далекому Сході, як і в Україні, а також у країнах українського поселення в Північній та Південній Америці, було тісно пов'язане з розвитком кооперативного руху. У **висновках** дослідження може бути використано центральними, регіональними та місцевими органами державної влади у формуванні діаспоральної політики під час вирішення культурних, мовних, юридичних та освітніх потреб, а також у розробленні програм історичного розвитку Українського народу в середовищі української діаспори та на території сучасної України.

Ключові слова: Національне державотворення, конституціоналізм, Український Далекий Схід, територія, функції, інституції, громадянське

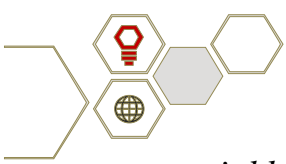
суспільство, державно-правова основа, нормативно-правові акти, законодавча діяльність

**Ukrainian cooperative organizations as a component of national state-building of the Ukrainian Far Eastern Republic:
historical experience and significance**

Vitaliy Gumenyuk

Honored Lawyer of Ukraine, PhD in Law, International Lecturer/Senior Researcher, Associate Professor, Associate Professor of Theory and History of State and Law «University of Economics and Law «KROK», st. Tabirna, 30-32, Kyiv, 03113, Ukraine, e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>, Web of Science ResearcherID: GPK-5326-2022

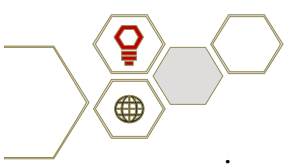
***Abstract.** In the process of research, it was found that the research and coverage of the issue of statehood of the Ukrainian people of the last century are quite relevant against the background of events that have occurred since 2014, namely: the annexation of the Autonomous Republic of Crimea, the military invasion of Eastern Ukraine, as well as the full-scale military invasion on February 24, 2022 of the modern sovereign and independent, democratic, social, legal state of Ukraine, which are examples of Russian expansionist ambitions and imperialist policy. As a result, today the Ukrainian people stand up for democratic values, the European path of development, territorial integrity and state sovereignty of Ukraine. One of the stages of statehood of the Ukrainian people is the formation of the Ukrainian Far Eastern Republic. The **method** of the work is to clarify previously known, but insufficiently researched, identify new facts, deepen the study of knowledge about the Green Wedge, and analyze the real state of the subject of research. The **methodology** includes an analysis of the theoretical and source base with subsequent generalization and formulation of relevant conclusions and recommendations. Given the interdisciplinary nature of the problem, the work uses a complex of general scientific, special legal,*

*special historical and philosophical methods and approaches, as well as the principles of objectivity, historicism, systematicity and comprehensiveness. The **results** of the research, it was determined that Ukrainian cooperative organizations became the most important source of financing the activities of Ukrainian organizations in the period 1917-1922. Along with this, one of the main tasks of Ukrainian cooperative organizations in the conditions of a deep economic crisis caused by the civil war was to alleviate the difficult financial situation of the Ukrainian population of the Far East, primarily by fighting speculation caused by high prices and shortages of basic necessities. At the same time, the leaders of the Ukrainian movement considered national cooperation as the only solid basis for the development of national culture and education in the Far East. Objectively, the activities of Ukrainian cooperation contributed to the formation of national self-awareness, national enlightenment, and contributed to the development of Ukrainian social life. Thus, Ukrainian cultural and political life in the Far East, as well as in Ukraine, as well as in the countries of Ukrainian settlement in North and South America, was closely connected with the development of the cooperative movement. The **conclusions** of the study can be used by central, regional and local government bodies in the formation of diaspora policy when addressing cultural, linguistic, legal and educational needs, as well as in the development of programs for the historical development of the Ukrainian people in the Ukrainian diaspora and on the territory of modern Ukraine.*

Keywords: *national state formation, constitutionalism, Ukrainian Far East, territory, functions, institutions, civil society, state legal framework, regulatory legal acts, legislative activity*

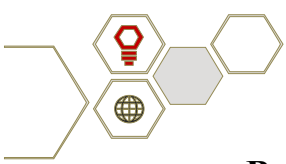
Постановка проблеми. Враховуючи події, які відбулися з 2014 року, а саме: анексія Автономної Республіки Крим, військове вторгнення на Східну Україну, а також повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 року на сучасну суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу Україну, проблемою є ознаки (р)осійських експансіоністських амбіцій та імперіалістичної політики. Відтак необхідно актуалізувати дослідження та

висвітлення питання державотворення Українського народу минулого століття, який наразі стає на захист демократичних цінностей, європейського шляху розвитку, територіальної цілісності та державного суверенітету України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню знань про Зелений Клин та феномен українського національного руху, що існував на Далекому Сході у 1917-1922 роках та став результатом національної самоорганізації місцевого українського населення, у своїх наукових публікаціях приділяли увагу українські та зарубіжні науковці: І. Багрянний, Ф. Ф. Буссе, П. Беркут, В. Кубійович, В. Кабузан, А. А. Кауфман, В. С. Ілліч-Світич, О. Мицюк, І. І. Шимонович, І. Світ, Т. Олесіюк, А. А. Попок, Ф. Заставний, В. Чорномаз, М. Новицький, І. Нам, П. Ф. Унтербергер, А. А. Меньшиков, М. Марунчак, Т. Француз-Яковець та інші.

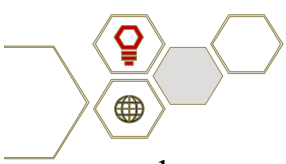
У статті використано широкий спектр джерел, що охоплюють різні аспекти життя українців на Далекому Сході. Серед авторів, на яких є посилання, варто відзначити Івана Світа, який досліджував українську громаду на Далекому Сході загалом, зокрема, його праці «Український Далекий Схід» та «Суд над українцями в Читі (1923-1924 роки)». Також у статті зустрічаються посилання на спогади Л. Глібоцького, опубліковані М. Траф'яком, де він ділиться своїми переживаннями та враженнями про український рух на Далекому Сході. Згадано також працю Петра Зеленого, де йдеться про життя та діяльність відомого українського діяча на Далекому Сході. Окрім того, використано матеріали з періодичних видань того часу, таких як «Ехо», «Пріамур'є», «Новий світ», «Вісник Приморської області», «Вісник Тимчасового уряду-Приморської обласної земської управи», «Початок», «Щире слово», «Далекосхідний шлях», що дає змогу відтворити атмосферу та події того часу. Важливим джерелом є також «Нова Україна. Календар на рік 1921-й», де міститься інформація про українців на Далекому Сході, зокрема, реєстр українських урядових і громадських гуртовань. Загалом, використані джерела дають змогу скласти досить повну картину життя та діяльності українців на Далекому Сході в різні періоди.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на значний інтерес дослідників до історії Української Далекосхідної Республіки, роль українських кооперативних організацій у її національному державотворенні залишається недостатньо вивченою. Існує низка невирішених питань, які потребують ґрунтовного дослідження для більш повного розуміння цієї важливої теми, до яких можемо віднести: недостатня джерельна база, відсутність комплексного дослідження, недостатнє висвітлення соціокультурного контексту, недостатня увага до значення кооперативного руху. Так, українські періодичні видання, що виходили в Українській Далекосхідній Республіці, можуть містити цінну інформацію про діяльність кооперативів, але вони потребують систематичного вивчення та аналізу. При цьому, недостатньо вивчено регіональні особливості розвитку кооперативного руху в різних частинах Української Далекосхідної Республіки, що дозволило б виявити специфіку його діяльності та впливу на місцеве населення. Також варто здійснити глибше вивчення питання про те, як кооперативні організації сприяли: соціальній інтеграції українського населення, зміцненню громадських зв'язків та розвитку місцевого самоврядування; збереженню та розвитку української національної ідентичності в умовах Української Далекосхідної Республіки.

Вирішення цих невирішених питань дозволить створити більш повну та об'єктивну картину діяльності українських кооперативних організацій в Українській Далекосхідній Республіці, розкрити їхню роль у національному державотворенні та їхнє значення для збереження та розвитку української культури на Далекому Сході. Дослідження українських кооперативних організацій Української Далекосхідної Республіки та її державотворення можуть допомогти органам влади різних рівнів у розробці програм підтримки української діаспори, спрямованих на задоволення її потреб та збереження історичної спадщини Української нації.

Результати дослідження українських кооперативних організацій як компонент національного державотворення Української Далекосхідної Республіки дозволить краще зрозуміти роль української діаспори в процесах

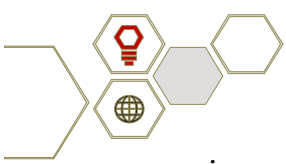

формування нації та розбудови національної держави. Вказане також сприяє збереженню історичної пам'яті про українців на Далекому Сході. Вивчення досвіду кооперативних організацій може бути корисним для розвитку сучасного кооперативного руху в Україні, а також органам державної влади всіх рівнів при розробці та реалізації програм підтримки української діаспори.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Здійснити комплексне та об'єктивне дослідження діяльності українських кооперативних організацій в Українській Далекосхідній Республіці у контексті її національного державотворення, розкрити їхню роль та значення у формуванні економічної бази, соціальної інтеграції та культурного розвитку українського населення на Далекому Сході.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява українських національних кооперативних організацій на Далекому Сході з 1917 року тісно пов'язана з необхідністю створення відповідної матеріальної бази для широкої української громадської діяльності. Переважна більшість українського населення складала селяни, службовці, робітники, військові, тому серед українців практично не було великих підприємців. Для ведення своєї діяльності була нагальна потреба у матеріальних засобах, оскільки не мали приватних та громадських капіталів чи можливості впливати через апарат влади на розподіл бюджетних ресурсів. Саме за таких умов створення українських національних кооперативних організацій – єдине вирішення питання щодо підвищення матеріального добробуту українського населення, завдяки чому дозволила б заробляти кошти, необхідні для забезпечення культурно-освітньої діяльності [1, С. 4]. Крім того, українські кооперативні організації мали задовольняти економічні потреби українського населення і одночасно сприяла запобіганню його русифікації [2].

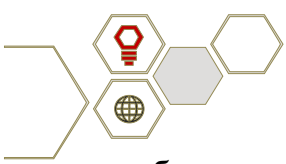
Згідно з прийнятою у травні 1919 року Конституцією національно-культурної автономії українців на Далекому Сході одним із завдань Української Далекосхідної Крайової Ради було сприяння піднесенню як освітнього та культурного рівня, так і матеріального добробуту українського населення, а

національна кооперація розглядалася як запорука економічної могутності далекосхідного українства, яка, у свою чергу, була єдиною міцною основою для розвитку національної культури та освіти.

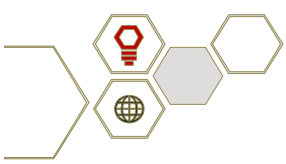
Спроба створення першого на Далекому Сході українського споживчого кооперативу була зроблена в Забайкаллі після III Українського Далекосхідного з'їзду, що відбувся у квітні 1918 року. Однак справа не пішла далі затвердження його статуту [2]. З 1918 року у місті Читі працював «1-й Український кооператив», на нижньому Амурі (вище за Миколаївськ) існували українські рибальські кооперативні артілі «Зелений гай» та «Україна» [3]. Крім того, діяли українські кооперативи у смугі відчуження Китайсько-Східної залізниці – споживчий кооператив «Згода» у місті Харбіні (голова – Й. Осипенко).

Наприкінці жовтня 1918 року у місті Владивостоці відбувся IV Український Далекосхідний з'їзд, визначив конкретний план діяльності у кооперативній сфері, тоді як попередні з'їзди обмежувалися в цьому питанні лише побажаннями. З'їзд доручив Українській Далекосхідній Крайовій Раді якнайшвидше приступити до організації крайового економічного органу, який би задовольняв економічні потреби всього українства на Далекому Сході. Незабаром, керуючись постановами з'їзду, перша сесія Української Далекосхідної Крайової Ради ухвалила негайно утворити крайовий економічний орган з максимально широкими завданнями [4, С. 139], у зв'язку з чим було утворено комісію, до складу якої увійшли члени Секретаріату Крайової Ради та член Крайової Ради від Маньчжурії П. Горовий. Після закінчення роботи сесії комісія розпочала розробку статуту цього економічного органу, але вирішено було зупинитися на установі Крайового українського кредитного кооперативу, оскільки було мало ймовірно, що Омський уряд затвердить зазначений статут. Так, 19 березня 1919 року Владивостоцьким окружним судом затверджено статут «Першого Українського Далекосхідного крайового кредитного кооперативного товариства «Чумак», головою правління якого було обрано члена Крайової Ради П. Горовий, який брав активну участь у створенні статуту та організації кооперативу, що розгорнув свою діяльність з

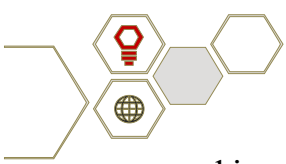
березня 1919 року [5], а також (разом із Ф. Стешком, Д. Нечипоренко, М. Грибулею, який приймав, зокрема, заяви та членські внески) 4 квітня 1919 року був уповноважений вести прийом до членів кооперативу [6].

Український консул на Далекому Сході П. Твердовський та Українська Далекосхідна Крайова Рада в особі її Секретаріату виступили з ініціативою скликання 25 квітня 1919 року в місті Харбіні українського кооперативного з'їзду Далекого Сходу та Сибіру [7] (ініціаторами скликання також були кооперативи «1-й Єнісейський» (Красноярськ), «Згода» (Харбін), «Шлях» (ст. Маньчжурія), метою якого було об'єднання українців Далекого Сходу та Сибіру на національно-економічних засадах, тобто об'єднання всіх українських кооперативів Далекого Сходу та Сибіру в єдиний кооперативний союз [6]. З метою зміцнення національної кооперації Українська Далекосхідна Крайова Рада на II сесії ухвалила рішення про необхідність усіх місцевих українських кооперативів та інших національних організацій бути колективними членами крайового кооперативу «Чумак», який згідно зі своїм статутом зобов'язаний 25% прибутку відраховувати для фінансування діяльності Українського Далекосхідного Секретаріату [8]. Згодом у зв'язку із відсутністю фінансових коштів виник план звернення за матеріальною допомогою до існуючої влади та представників союзних держав. Так, усю адміністрацію Далекого Сходу фактично очолював командувач військ на Далекому Сході генерал П. Іванов-Рінов, до якого навесні 1919 року керівництво кооперативу звернулося з проханням про надання крайовому українському кооперативу державної допомоги, правом на яку відповідно до чинного законодавства мали такі кооперативні об'єднання. Разом з тим, незабаром П. Іванова-Рінова, який обіцяв підтримати це клопотання перед Омським урядом, було відкликано до Києва, у зв'язку з чим питання про виділення державного кредиту українському кооперативу було знято з порядку денного [4, С. 140-141]. У червні 1919 року у канцелярії крайового кооперативу «Чумак» було проведено обшук у ході репресій щодо українського руху у місті Владивостоці, внаслідок чого було

вилучено все діловодство та листування, що призвело до призупинення його роботи.

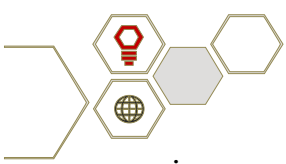
Водночас створення місцевих українських кооперативів продовжувалося. У 1919 року було створено українські кооперативи у містах Благовещенську (кооператив «Українець»), Хабаровську (кооператив «Запорожець»), Свободному (кооператив «Хлібороб»). На початку травня 1919 року господарською секцією місцевої Української Ради розглядалося питання про організацію кооперативу «Запорожець», після чого в результаті проведеної підготовчої роботи 25 серпня 1919 року відбулися загальні збори членів українського кооперативу в місті Хабаровську, на яких було обрано його тимчасове правління [9]. 28 вересня 1919 року відбулися загальні збори Хабаровської Української Громади, а порядок денний: питання про українське споживче товариство; обрання нової Ради Громади, якій доручалося скликати в найкоротший термін нараду, присвячену кооперації; поширення діяльності товариства на весь Хабаровський повіт. У найважчий період громадянської війни кооператив «Українець» забезпечував українське населення Хабаровська всім необхідним, зокрема, фінансував діяльність місцевої української школи [10]. У 1919 році Свободненська Українська Окружна Рада ініціювала створення у місті Свободному кооперативу «Хлібороб», організаторами якого були І. Мостипан та Л. Глібоцький, який зазначав про важливу роль досвіду української кооперації у Північній Америці, а безпосереднім поштовхом стала українська газета з Канади «Канадійський фермер», в одному з номерів якої було опубліковано статут «Канадського кооперативного фермерського союзу». Створення українського кооперативу у місті Свободному викликало незадоволення колчаківської влади та місцевих російських політичних партій, з боку яких він зазнав систематичних нападів та переслідувань [11]. Після встановлення в січні 1920 року в Амурській області радянської влади, український кооператив у місті Свободному був розгромлений більшовиками, які вважали його «гніздом націоналізму». Закривши Свободненську Українську Окружну Раду, комуністична влада

конфіскувала все майно українського кооперативу і заарештувала його Раду [4, С. 146].

Разом з тим, після повалення на Далекому Сході колчаківського режиму, у 1920 році активізується діяльність крайового українського кооперативу «Чумак». У цей період встановлюються зв'язки з існуючими в краї українськими кооперативними організаціями, проводиться робота щодо їх залучення до лав крайового українського кооперативу, активно розгортається власне торговельна діяльність. Кооператив купував на вигідних для населення умовах продукцію селянських господарств, забезпечуючи їх сіллю, мануфактурою та іншими необхідними товарами, включаючи сільськогосподарські машини та інвентар. Керівництво крайового кооперативу прагнуло домогтися того, щоб кожен українець, здійснюючи торгові операції, користувався лише послугами української кооперації, ставши членом крайового кооперативу «Чумак» [12]. П. Горюховий, як голова крайового українського кооперативу, виявляв значну активність у політичній та суспільній сферах українського життя: активна участь у роботі українських з'їздів на Далекому Сході; член різних українських делегацій, які вели переговори з представниками місцевої влади різного політичного забарвлення, іноземних держав та союзних військ, які на той час перебували на території Далекого Сходу; допомога у роботі першого українського консула на Далекому Сході; підтримка у фінансовому відношенні організацію перших українських добровольчих частин. Українська кооперація активно сприяла українській видавничій діяльності, допомагаючи фінансувати видання окремих книг та газет [13]. 22 березня 1921 року Владивостоцьким окружним судом був зареєстрований статут Українського Далекосхідного крайового кооперативно-видавничого товариства ім. Т. Шевченка, ініціатором створення якого був П. Горюховий.

Весною 1920 року у місті Микільську-Усурійському створюється український кооператив «Гайдамака», який став колективним членом крайового кооперативу «Чумак». 21 березня 1920 року обрано організаційне бюро, на яке покладалося розроблення статуту українського кооперативного товариства,

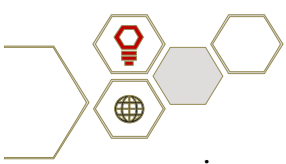

підшукування приміщення для нього, а також запис членів кооперативу [14]. Головою кооперативу було обрано голову Микільсько-Усурійської Української Громади – І. Журавель, членами Ради кооперативу були Г. Лютий та Д. Гребенник.

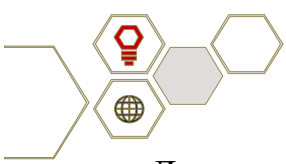
У січні 1920 року у місті Імані відкрито відділ крайового кооперативу «Чумак». Місто Іман був центром великого переселенського району, який заселявся переважно українськими переселенцями, у зв'язку з чим населення міста Імана та Іманського повіту було майже виключно українським. Уповноважений крайового кооперативу – П. Поліщук, завідувач торгових справ – К. Брага, члени Наглядової ради – Т. Дяченко, Д. Бойко, Загоровський, Нетяга. Місцева влада в особі Іманського ревкому, побоюючись зміцнення впливу українського кооперативу на селян, намагалася всіляко перешкоджати його діяльності: у березні 1920 року реквізовано у Іманського відділу крайового українського кооперативу, зокрема, приміщення, придбане кооперативом для розміщення в ньому українських культурно-освітніх установ [15]. Проте український кооперативний рух в Іманському повіті продовжував активно розвиватися, у результаті чого у селах Іманського повіту була створена ціла мережа сільських кооперативних громад. Крім того, з метою обговорення шляхів покращення економічного та культурного стану українського населення в Імані було призначено з'їзд українців Іманського округу на 15 квітня 1920 року.

У 1920-1921 роках активну діяльність продовжував кооператив «Запорожець» (місто Хабаровськ), який продовжував утримувати за свої кошти українську школу та фінансував видання у 1921 року українських підручників [360]. Станом на кінець 1920 року налічував близько 400 членів, серед яких: Г. Безрученко – голова кооперативу, Г. Могилецький – заступник голови, Г. Красій – секретарем, І. Булах, В. Никуляк – члени правління, Левицький, Шаповалов – члени ревізійного відділу [14].

Розвиток діяльності українських кооперативних організацій на Далекому Сході зустрічався з низкою серйозних труднощів: несприятлива для українського руху політика місцевої влади та важке економічне становище

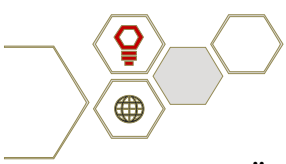
регіону. Найбільшою перешкодою було вороже ставлення до українського кооперативного руху з боку місцевої влади. Економічну діяльність ускладнювали страйки, каральні експедиції, повстання, партизанський рух, що все розширюється, і майже повна відсутність будь-якої влади на місцях, в селах. На місцях мали місце факти реквізицій або націоналізації революційною владою майна українських кооперативів. У подальшому заборона діяльності тих чи інших українських установ, «реквізиції» товару українських кооперативів стали постійним явищем [4, С. 147]. З внутрішніх проблем варто зазначити про нестачу кваліфікованих кадрів, у зв'язку з чим для роботи в кооперативі часто доводилося залучати людей мало знайомих із кооперативною діяльністю та взагалі з українським громадським життям [4, С. 140]. На думку Ю. Глушко-Мова об'єднання всієї української далекосхідної кооперації в рамках єдиного крайового кооперативу – шлях порятунку української кооперації, тобто необхідно організувати один український кооператив, членами якого були не організації (окремі місцеві кооперативи), а окремі особи, об'єднані в міські та сільські кооперативні громади. Саме такий тип організації української кооперації міг завадити спробам місцевої влади ліквідувати якийсь із місцевих українських кооперативів. У разі створення такого централізованого кооперативного об'єднання якби місцева влада і побажала ліквідувати український кооператив, то вони змогли б закрити магазин, який діяв тільки у даній місцевості, тоді як юридично кооператив продовжував би існувати і за першої ж можливості правління крайового кооперативу подбало б про його відкриття. Таким чином, ліквідація кооперативу в будь-якій місцевості можлива лише за згодою загальних зборів крайового кооперативу. Питання про реорганізацію української кооперації мало бути розглянуте на спеціальній нараді, яку передбачалося скликати на початку 1921 року під егідою Українського Далекосхідного Секретаріату, а також на щорічному з'їзді крайового кооперативу «Чумак». У 1921 році місцеві українські кооперативи, реалізуючи цей план, були перетворені на відділення крайового кооперативу «Чумак», які були створені практично у всіх найбільш значних містах Далекого Сходу. Керівним органом Українського

Далекосхідного крайового кооперативу «Чумак» було Центральне Правління (голова – П. Горовий, заступник голови – К. Стрельбицький, скарбник – І. Смульський, секретар – юрист Д. Нечипоренко, який обіймав також посаду секретаря Президії торгово-промислових зборів у місті Владивостоці). Представником Українського Далекосхідного Секретаріату за Центрального Правління крайового кооперативу був Ю. Глушко-Мова. Ревізійний відділ очолювали голова І. Кислиця та секретар І. Тонконоженко. Активну роботу вів також член Ради «Чумака» А. Кравець. Політичну діяльність у цей час розгорнув голова українського крайового кооперативу П. Горовий, завдяки якому восени 1920 року від читинського уряду отамана Семенова було отримано спеціальну Грамоту про визнання прав українського населення на широку автономію [16] та створено ініціативну групу з організації на Далекому Сході Українських Національних комітетів.

Доля української кооперації, як і українського національного руху на Далекому Сході загалом, була вирішена наперед, оскільки після встановлення радянської влади значна частина кооперативних діячів, включаючи керівництво крайового кооперативу «Чумак» в особі його голови П. Горового, членів правління – К. Стрельбицького, Д. Нечипоренка, І. Смульського, керівників місцевих кооперативів у місті Микільську-Усурійському – Г. Никитченка, І. Чорнія, у місті Імані – Т. Дяченка, у місті Хабаровську – Г. Безрученка, Г. Могилецького, І. Булаха, В. Никуляка, В. Кийовича, Я. Рудницького, П. Вінцковського, В. Тимцюрака було заарештовано, а майно кооперативів конфісковано [1, С. 6].

У січні 1924 року в місті Читі відбувся судовий процес, у якому керівники української кооперації виступали як основні обвинувачені: П. Горовому, К. Стрельбицькому, І. Смульському, Д. Нечипоренка були пред'явлені звинувачення щодо утворення кооперативного об'єднання «Чумак», завдання якого входило також огороження сільського населення від комуністичного впливу, з метою протидії нормальній діяльності держпідприємства (Центросоюз) та захоплення економічного впливу на Далекому Сході [16]. На підставі частини

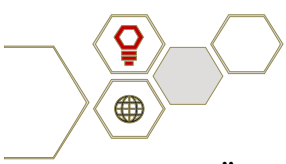

першої статті 58 Кримінального кодексу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки П. Горовий був засуджений за співробітництво у війні з білими від імені отамана Семенова до вищої міри покарання – розстрілу, заміненого 10 роками позбавлення волі [17].

Висновки. Сутність вищевикладеного зводиться до висновку, що українські кооперативні організації стали найважливішим джерелом фінансування діяльності українських організацій у період 1917-1922 роках. Поряд з цим, одним з основних завдань українських кооперативних організацій в умовах глибокої економічної кризи, спричиненої громадянською війною, було полегшення важкого матеріального становища українського населення Далекого Сходу, насамперед шляхом боротьби зі спекуляцією, спричиненою дорожнечою та нестачею товарів першої необхідності. Разом з тим, лідерами українського руху національна кооперація розглядалася як єдина міцна основа для розвитку національної культури та освіти на Далекому Сході. Об'єктивно діяльність української кооперації сприяла формуванню національної самосвідомості, національній просвіті, сприяла розвитку українського суспільного життя. Таким чином, українське культурне та політичне життя на Далекому Сході, як і в Україні, а також у країнах українського поселення в Північній та Південній Америці, було тісно пов'язане з розвитком кооперативного руху.

Список використаних джерел:

1. Зелений П. Петро Іванович Горовий. Нью-Йорк-Шанхай, 1949. С. 4, 6.
2. Мова Ю. Кооперація // Нова Україна. Календар на рік 1921-й. В., 1921. С.157.
3. Реєстр українських урядових і громадських гуртовань на Далекому Сході. С. 85-88.
4. Українство на Далекому Сході // Нова Україна. Календар на рік 1921 -й. В., 1921. С. 139, 140-141, 146, 147.
5. Газета «Ехо». 1919. 30 березня; Про затвердження статуту кооперативу «Чумак» Владивостокським окружним судом без вказівки дати цієї події; Реєстр

українських урядових і громадських гуртовань на Далекому Сході (Нова Україна. Календар на рік 1921-й. В., 1921.С.78).

6. Газета «Ехо».
7. Пріамур'є 1919, 4 квітня.
8. Новий світ 1920, 20 грудня.
9. Пріамур'є 1919, 3 травня, 24 серпня.
10. Світ І. Український Далекий Схід. З передмовою та доповненням Василя Кийовича. Од-Х, 1944. С. 19.
11. Траф'як М. Український рух на Далекому Сході (публікація спогадів Л. Глібоцького) // Золоті ворота. Київ, 1993. Вип.5. С.54.
12. Нова Україна. Календар на рік 1921-й. В., 1921. С.173.
13. Вісник Приморської області. 1921, 25 березня.
14. Вісник Тимчасового уряду-Приморської обласної земської управи. 1920, 9 червня; Початок. 1920, 24 березня.
15. Щире слово. 1920, 1 квітня.
16. Далекосхідний шлях. 1924 № 7.
17. Світ І. Суд над українцями в Читі (1923-1924 роки) // Визвольний шлях. 1963. № 5. С.524.